Poštarina plaćena u gotovom

2—XXXVII

LUČ

LUČ

REVIJA ZA MISAO I ŽIVOT HRVATSKOG KATOLIČKOG ĐAŠTVA

STUDENI 1941.

U vidu vječnosti...

Pola stoljeća kat. društvovne nauke

Škola, život i narod

Pjesme: Vinko Kos: Plač — Serafim Mičić: Vratar dobrih vratiju — Ante Sekulić: Prognanik u noći — Božo Krolo: Život

Meditirajmo...

Palestra mladih

Knjige

Zapisci

UREDNIŠTVO NARUČUJE SVE RUKOPISE OSIM ČISTO LITERARNIH. RUKOPISI SE NE VRAĆAJU.

Predplata: za đake Kuna 30.—, za ostale Kuna 50.—. Pojedini broj Kuna 5.—

Uz naš budući broj posvećen ženi

Ženski pokret, kojem smo svjedoci već četrdeset ili pedeset godina, čini mi se kao dio one velike revolucije, koja već odavna drma temeljima zapadne kulture. Ne prezirem ja u toj ženskoj revoluciji očitu dobru volju: osvjestiti se, upoznati se s onim, što je zapravo bit ženstva. Ali u dnu toga pokreta krije se nešto neobično teško i tjeskobno, dok se uopćenitu držanju moderne žene opaža neka revolucijonarna težnja, i to naročito neke težnje, koje se odnose na samu bit bića... u modernom ženskom pokretu ima jedan sasvim emancipatorski momenat, po kojem on postaje nezgodan, a s metafizičkog stajališta, upravo opasan... Ja naročito mislim na onaj momenat, koji se ne može uhvatiti, koji nije osjetima na dohvat, a iz unutrašnjosti djeluje na lijepu žensku prirodu, koju kvari...

U jednu riječ: svugdje otkrivam taj dublji element ženske emancipacije, gdje vidim kako žena energičnim gestom iznosi svoje zahtjeve. Već samim tim gestom ruši ona svoju ženskost i pokazuje onu naročitu rugobu ženske duše, što se zove »muškarača«.

Budimo još jasniji: veliki privilegiji žene sastoji se ne u samom činu služenja, de facto, nego u svetom pravu, koje ima, da može služiti, ako shvatimo služenje u njegovom najvišem smislu. Radi se naime o privilegiju, koji žena dijeli sa samim Božanstvom, a to je univerzalno Materinstvo, Ljubavna Žeđa za Apsolutnim. Dakle, neosporni privilegij žene je baš Služenje. A to bitno Služenje zove se u svojim zadnjim dubinama Materinstvo.

PETER WUST

Pola vijeka kat. društvovne nauke*

Da bi ispravno mogli prosuditi važnost i učinak enciklike Leona XIII. »Rerum Novarum«, koja je objelodanjena u svibnju 1891., morali bi se prije svega uživjeti u ideje, djelovanje, težnje i reakcije, koje su vladale u vrijeme, kad je liberalni kapitalizam bio na vrhuncu svojeg razvoja. To je bilo doba duhovnog i društvovnog razaranja, kada su sve naravne i društvovne kategorije bile zanijekane. Pravi istinski duhovni čovjek, bio je zamijenjen s »homo oeconomicus« t. j. s čovjekom, koji toliko i toliko proizvodi i troši, dok se njegova obiteljska, društvovna uloga, njegov kulturni i vjerski život, njegov konačni cilj proglašavao »privatnom stvari«, t. j. onim što može postojati, ali što nije potrebito, jer sve to skupa ne proizvodi nikakvih gospodarskih dobra. Mjerilom života i stvari nije bio čovjek sa svojim pravima i dužnostima, nego je tvar (materija) bila mjerilom svega. Prirodna društvovna tijela bila su ukinuta, a nekima je bilo zakonom zabranjeno novo osnivanje. Rad, mjesto da bude životno zvanje čovjeka, sličio je prisilnom radu. Radnik izrabljivan, obitelji uništene, posebničko vlastništvo nije poznavalo ni granica ni obveza prema društvu, a mjesto općeg dobra proglasili su se sebični probitci konačnim ciljem gospodarskog života. Nad svime je vladalo »zlatno tele«, radi kojega su se izrabljivali milioni života i žrtvovale časti i poštenja. Novac je stvarao »stil života«. Kopao se bezdan između ljudi, koji posjeduju i onih, koji ne posjeduju, na kojem su bezdanu Marx et comp. već ubacivali revolucionarni ekrazit, da jednog dana dignu u zrak društvo sa svim njegovim vjekovnim tekovinama.

U to vrijeme, kad je bio jasan razorni duh kapitalizma i opasnosti, koje prijete od socijalizma, Leon XIII. izdaje svoju encikliku i tim prvi postavlja prirodne prirodne kategorije na svoje pravo mjesto. Zatim nastoji, da dovede u sklad osnovne društvovne ustanove s absolutnim vrhunaravnim vrijednostima, da odatle izvede temeljna načela društvovne nauke i društvovnog djelovanja. Na njegovim utrtim putevima nastavit će 40 godina kasnije Pio XI. s enciklikom »Quadragesimo Anno«.

---

*) Op. ur.: U našem razdoblju društvovnih preokreta ili bolje reći u idejnom naglašavanju važnosti društvovnog reda, čini nam se važnim, da svratimo pažnju na neke činjenice. Prvo da su mnogi kršćani podlegli uvjerenju, da je kršćanstvo na društvovnom polju potisnuto na čisto duhovno i lično polje, a da u prvo ne zadire. S tim u vezi neobično je važno sjetiti se svih prigovora još iz liberalističke ere, kako Crkva stoji uvijek na konzervativnoj strani kapitalističkog bloka. Nikad nismo tvrdili, da ti prigovori ne stoje. Ali uvijek naglašujemo, da oni ne pogađaju Crkvu, nego samo u prvom redu one kršćane, koji su izdali svoju doktrinu i svoje poslanstvo. Crkva je naglašujemo, naprotiv rekla svoje i još uvijek govori: koliko kršćana, još i danas, zna, da se i u najpriprostijem, pa i najsurovijem radniku krije lice Božje, naš brat? Koliko ih zna i praktički provoditi Tominu nauku o zabrani zajma na kamate? Krivica bez sumnje ne leži na Crkvi, nego na mnogim kršćanima, koji sve poznaju bolje, nego li svoje kršćanstvo. Čak ona je jasno aludirala na one, koji upotrebljavaju krinku kršćanstva, da uzmognu i nadalje egoistički živjeti. Prije komunizma izrazio je sv. Pavao natpis u Moskvi: »Onaj, koji ne radi, ne smije niti, da jede«. Dvije enciklike »Rerum Novarum« i »Quadragesimo anno« potpuno su zaokruženi tekstovi. Za nas ne znače samo direktive, nego posvemašnje zahvaćanje problema čovjeka i društva. Jer danas nije dosta »biti dobar i ne griješiti«, nego današnji radikalizam traži od nas posvemašnje zahvaćanje života i društvovnih pitanja.

Pio XI. je prema sazrelim prilikama još jasnije i podrobnije uočio razvoj kapitalizma i socijalizma, te je zacrtao konkretne obrise novog društvovnog poredka. Kako se pak društvovna katolička nauka osniva na naravnim kategorijama i naravnom pravu, to je nauka obiju Papa upućena stvarno ne samo katolicima, nego svim ljudima, koji teže, da se oslobode zabluda i žele naći pravi put k uspostavi društvovnog poredka na temelju istine i pravednosti.

*

Pape su progovorili...

Katolicizam se smatrao i nazivao »prekogrobnom vjerom«, dok se protestantskoj društvovnoj (socijalnoj) etici priznala golema uloga u stvaranju kapitalizma. Mi ne zavidamo protestantizmu to priznanje, ali se teško pogriješilo u ocjeni društvovne vrijednosti katolicizma. Mnoštvo društvovnih pobuda i oživotvorenja tokom starog i srednjeg vijeka, koja je neosporno nadahnjivao ili ostvario katolicizam, daju mu pravo, da ga se smatra društvovnim čimbenikom prvog reda.

Kad je kapitalizam bio na vrhuncu svojeg oživotvorenja i, kada je svijetu zaslijepio oči svojim silnim uspjesima, papa Leon XIII. u svojoj enciklici »Rerum Novarum« postavlja naravno pravo i društvovnu etiku katolicizma kao osnov riješenja društvovnog pitanja. Tim je sv. Otac stvarno pokazao društvovnu suvremenost katolicizma, tako da će odsada samo komunisti u jeftinoj promičbi za mali puk još govoriti, da katolicizam upućuje svoje vjernike isključivo na drugi vječni život, dok im pred nevoljama ovog života savjetuje, da pokorno prignu šiju.

Odmah iza kako je bila objelodanjena enciklika »Rerum Novarum« jaki su duhovi jasno uočili činjenicu budućnosti, da će društvovno pitanje riješiti ili učenici Komunističkog Manifesta od K. Marksa ili nasljednici Leona XIII.

*

Nauka

Fiziokratizam, a po njemu, i kapitalizam su se pozivali na prirodne zakone i potpuno smetnuli s uma, da je Stvoritelj stvorio prirodu, da nju upokori čovjek, razumno biće, da vladajući i služeći se s njome postigne svoje vječno određenje. Leon XIII. nasuprot naglasuje naravna prava i naravne ustanove, koje je previdio individualizam i socijalizam, a koje vrše funkciju spojnog središta između metafizičkog života i zemaljskih zakona. »Rerum Novarum« raspravlja, uređuje i uspostavlja hijerarhijski sklad među sve važne životne pojedinačne, društvovne, gospodarske, političke, etičke i metafizičke stvarnosti i vrijednosti, koje su dugo bile zaboravljene i zanemarene. Enciklika nikad ne zalazi u neki fantastički, irealni svijet. Ona je sva posvećena: naravi, radu, vlasništvu, čovjeku, obitelji, društvu, državi, čovječjem dostojanstvu, radnom ugovoru, pravednoj plaći, poredku. Od tih se kategorija sastoji društvovni život i u njima društvovna politika nalazi svoju polaznu tačku.

»Rerum Novarum« je ugledala svijet, kada je još socijalistička kritika posebničkog vlasništva bila inspirirana od absolutnog prudonističkog nijekanja svakog pojma prvatnog vlastištva, a »Quadragesimo Anno« (1931.) u vrijeme, kada je bila u punom jeku boljševička kolektivizacija posebničkog vlasništva u Sovjetskom Savezu i kada su navodni uspjesi Pjatiljetke bili prenašani u stotinu nijansa

od tadašnjeg »kapitalističkog« tiska. Zato Leon XIII. naglasuje da »sama narav daje čovjeku pravo, da stvari posjeduje kao svoje«. U tome je najveća razlika između čovjeka i ostalih životinja, koje nikad ništa ne posjeduju kao svoje. Ono što u doba Leona XIII. nijesu shvatili ni bistriji umovi, a što je u zadnje vrijeme bilo opet zamračeno komunističkom promičbom, a temeljeći se na golemu društvovnu bijedu, naglasuju oba Pape: dvostruki značaj posebničkog vlasništva, naime lični i društvovni. Jedno je vlasništvo proizvodnih sredstava, a drugo je vlasništvo potrošačkih sredstava.

Leon XIII. izvodi prvotno pojam vlasništva iz rada. Neposredni cilj kaže sv. Otac, za kojim teži radnik jest steći neko dobro, koje će on posjedovati kao svoje. Radnik radi za plaću, ali ne samo da dobije plaću, nego da je i upotrebi po svojoj volji. Ako je od svoje plaće stvorio prištednju i nju uložio u posjed, tad taj posjed nije drugo, nego sama plaća, koja je dobila drugo lice i zato će svako kupljeno zemljište isto tako biti u vlasti radnika, kao i plaća stečena radom. — Jednako čak i jače Leon XIII. ističe pravo poljodjelca ne samo na plod, nego i na zemljište, koje je obradio vještinom svoga uma i silom svoga tijela i u kojem na neki način ostavio lik svoje slike. Tek zatim on dovodi u vezu pravo posebničkog vlasništva s obitelju, tom prvom stanicom društvovnog života, a koja se uzdržuje i brine za budućnost po svojem vlasništvu.

Iza iskustva što smo ga stekli po individualističkom kapitalizmu, koji je isticao samo lični značaj svojine, i iz 25-godišnjeg iskustva boljševičkog kolektivizma, koji je potpuno ukinuo lični njegov značaj, shvaćamo ispravnu vrijednost katoličke nauke o vlasništvu. Tek u takvom poredku posebničkog vlasništva može se čovjek poslužiti svojom slobodnom i najbolje razviti svoju ličnost. Posebnička svojina je pravi istinski temelj društvovnog poredka, jer na njoj počiva sloboda i napredak.

Pomanjkanje zrelog rasudjivanja vrijednosti vlasništva dovodi priličan broj mladih dobronamjernih ljudi do radikalnih pogleda na vlasništvo,, tako da su za njih još uvijek privlačivije teorije i mjere ekstremnih društvovnih nauka i pokreta, nego ova prirodna i društvovna nauka o posebničkoj svojini. To je tim teže shvatiti što katolička nauka priznaje javnoj društvovnoj vlasti, da postavi granice samovoljnoj upotrebi potrošačkih sredstava. Leon XXII. kaže: »Bog je dao zemlju cijelomu ljudskomu rodu . . . i ostavio je ljudskoj vještini i ustanovama naroda da ograniče posjed«. A Pio XI. nadodaje: »Državna vlast može dajući se uvijek voditi od naravnog i Božjeg zakona, tačnije odrediti kakvo je upotrebljavanje imovine slobodno pojedincima, a kakvo nije« . . .

Tek na ispravnom shvaćanju ovih praiskonskih čimbenika: rada, vlasništva i obitelji može se preći na složenije probleme društvovnog poredka, kako to čini katolička nauka. Ovaj postupak treba preporučiti svim onima, koji se bave društvovnim i gospodarskim naukama, jer ljudi imaju danas tu slabost, što vole odmah izravno zagrabiti u neuralgične čvorove društvovnih problema, a da im nijesu jasni sastavni pojmovi čimbenika društvovnog života.

Nekad se u eri liberalizma nijekala spasonosna uloga Crkve u riješavanju društvovnih pitanja. Leon XIII. kategorički odbija to mijenje i dokazuje, da su sva nastojanja države i drugih čimbenika uzaludna, ako se pri tom mimoiđe utjecaj Crkve. Iskustvo je pokazalo da su se svi pokušaji riješenja mimo i protiv ove nauke, koju Crkva zastupa, izjalovili uz goleme štete po red, napredak i ljudske živote. Kada je Leon XIII. naglasio u »Rerum Novarum«, da je nemoguće odstraniti određene nejednakosti i patnje, tad su se neki plitki duhovi sablaznili. A ipak dva eks-

tremna pokreta — kapitalizam i komunizam — oba polazeći sa stajališta potpune jednakosti, dokazali su, da je jedino Crkva stvarno shvatila život, jer je prvi, i to baš on više no itko drugi u povijesti, čitavim svojim razvojem prouzročio nejednakost iznad svih mjera, a drugi činjeničnim razvojem i pozitivnim izjavama samog Staljina odbio jednakost (»uravniluka«), jer navodno komunisti nijesu nikad bili za jednakost, nego im je to podmetnula buržoaska zloba.

*

Udružbe

Društvo je sastavljeno od mnoštva različitosti ili, ako hoćemo nejednakosti. U »Rerum Novarum« čitamo: »Prije svega neka se upamti, da treba prihvatiti udes naravi, da u društvu ne može biti najniže jednako najvišemu. Dakako da zatim teže socijalisti, ali proti naravi sva su nastojanja uzaludna. U ljudskom rodu ima naime po naravi, koliko mnogobrojnih, toliko dubokih nejednakosti: nije kod svih jednak um, ni marljivost, ni zdravlje, ni snaga; nužna je to razlika, iz koje samo po sebi proizlazi nejednakost imetka. Ova nejednakost je posve u prilog potrebama pojedinaca i društva. Društvovni život iziskuje raznoliku organizaciju i najraznovrsnije funkcije . . .« Ovo nam je dosta. Pio XI. u »Quadragesimo Anno«, kad su sazrele prilike, govori o društvu kao o organskoj zajednici, gdje, kako sama riječ govori, ne može biti sve jednako, jer je svakomu odredjena druga funkcija. Dakle nije više riječ o jednakosti i nejednakosti, nego o organizmu pojedinih staleža, o njihovoj samostalnosti (autonomiji), o njihovom javno-pravnom položaju, o suradnji i zahtjevima općeg dobra, komu moraju svi služiti. To su javno pravna tijela, udružbe, korporacije, gdje svaki pojedinac i svaki stalež imaju svoje mjesto, svoju funkciju, svoje dužnosti i svoja prava.

Ovo složenije, ali prirodno usklađenje društva, njegovih ciljeva i zadaća dovodi nas do države.

Govoreći o državi mi osjećamo više osjetljivost, nego težinu pitanja. U času revolucionarnog i ratnog vrenja teško je osrednjim duhovima zamisliti uloge države u sređeno normalno vrijeme. A mi upravo to hoćemo. Država u času opasnosti smije i mora zahvatiti i onamo kamo inače nije njezino područje i to u probitku općeg dobra. Mi pak ovdje iznosimo načela normalnog djelovanja države.

Leon XIII. piše svoju encikliku u vrijeme, kad je još bio na snazi zakon neintervencionizma države, zato on smjelo udara na ograde, koje je postavio liberalizam i upućuje državu: da ne zanemari svoje prvotne dužnosti čuvanja i promicanja općeg dobra, a posebno, da se brine u ime pravde zakonima i ustanovama za bijedne i izrabljivane, u konkretnom slučaju za radnike. — Pio XI. pak piše svoju poslanicu, kad je većina država pokazala težnju za totalitarnim zahvatom na području državnog života, stoga on jače ističe potrebu, da država ostavi manjim društvovnim zajednicama brigu o poslovima manjeg opsega, a da se ona posveti vrhovnim probitcima države. To je poznato načelo subsidijarnosti. U »Quadragesimo Anno« čitamo: »U društvovnoj filozofiji ostaje čvrsto i nepomično ono načelo, koje se ne može ni ukloniti ni promijeniti. To načelo glasi: kao što ne valja pojedincima oduzeti i predavati državi one poslove, koje oni mogu obaviti na vlastitu odgovornost i vlastitom marljivošću, tako je nepravedno i u visokom stepenu škodljivo i za javni poredak opasno davati većemu i višemu društvu one poslove, koje mogu vršiti manje i niže zajednice«.

ANTE SEKULIĆ

PROGNANIK U NOĆI . . .

PONOĆ JE DAVNO PROŠLA . . .
ZANOSNA,
PUNA SJAJA.
UMRLA NA USNI JE PJESMA
U OSVITU TMURNOG
I KRVAVOG DANA.

PO CESTI KROČIM.
MOŽDA NEŠTO SNIVAM . . . ?
O, TIHO VJETRE . . . TIHO . . .
U BOLI SVOJOJ
SVE TUŽNIJI BIVAM.

DALEKO IDEM . . .
STAZOM PREKO DRAGIH RAVNI.
MOŽDA SUZE BRIŠEM?
NOĆ JE TAKO MIRNA —
TEK KLASJE ŠUMI . . .
O, KLASJE, KLASJE,
TUGO MOJA DIVNA.

SERAFIM MIČIĆ:

VRATAR DOBRIH VRATIJU

ZNADEM JEDNA VRATA, USRED KOJIH PRAVO SRCE LUPA.
OD DAVNINE DVIJE TEŠKE KUGLE LEŽE IM NA GLAVI,
ŠTO SE ŠIRE KO DVA CVIJETA RASKOŠNA I SKUPA,
KADA POČNE PADAT SNIJEG PO NJIMA I TRAVI.

ONA STOJE SVAKOM OTVORENA KAO ŠUMA STARA,
KOJA PRIMA PTICU KO I RAZBOJNIKA, KOJI ZAMKE PLETE.
KROZ NJIH LASTAVICE, PRIJE NEGO RUŽE PLANU POPUT ŽARA,
IZ MODRINE U MODRINU LETE.

NJIHOV VRATAR BIJELOG PLAŠTA, ZLATNE BRADE,
UKAZAO SE NEKOM STARCU GRBAVOME, PUNOM PRNJA,
A JEDNOG TATA, ŠTO JE NOĆU DOŠAO DA KRADE,
PRIMIO JE TUŽAN, S KRUNOM PUNOM OŠTROG TRNJA.

Meditirajmo...

U početku bijaše Riječ, i Riječ bijaše kod Boga; Bog bijaše Riječ. Ova bijaše u početku kod Boga. Sve je po njoj postalo, i bez nje ništa nije postalo, što je postalo. U njoj bijaše život, i život bijaše svijetlo ljudima. I svijetlo svijetli u tami, i tama ga ne obuze... Svjetlo istinito, koje obsjava svakog čovjeka, dođe na ovaj svijet. Na svijetu bijaše i svijet je po njemu postao, i svijet ga ne upozna! K svojima dođe i svoji ga ne primiše. A koji ga primiše, dade im vlast, da budu djeca Božja, onima koji vjeruju u ime njegovo, koji nisu rođeni ni od krvi ni od volje tjelesne, ni od volje muževlje, nego od Boga (Iv. 1, 1—18.).

Prohujalo je tisuće godina... Riječ je još uvijek aktuelna, Riječ još uvijek govori i nije ništa bilo niti će biti što ona nije rekla...

Danas se opet mnogi vraćaju od dugog lutanja... Svaki kuša prema svom znanju, da se iskrca iz ovog svjetskog brodoloma na nove obale. Netko se još guši, netko si gradi gumena odijela, pomoću kojih se misli uzdržati stalno na vodi, netko si pak zakriva oči pred stvarnošću, netko je pak mislio, da se putovanje može produžiti na krhotinama broda...

Na lađi napretka zaplovilo je ljudstvo morem vremena k obalama sretnije budućnosti. Oblaci ljudskih strasti tjerani snagom demonskog vjetra uzvitlali su našu atmosferu, stvorili oluju, koja je uzbibala azurnu površinu i pretvorila je u bjesomučno valovlje. Ono je razbilo lađu napretka, a njezin teret pretvorilo u bezpomoćne brodolomce, lišene svake pomoći za život. Filantropija, sveopće bratstvo bili su pojasi, koji su se bijedno pružali utopljeniku — ali to su sredstva produženja očekivanja neminovne smrti ili laganog umiranja.

A ipak nije pitanje o produženju umiranja nego života, ne čeka se na propast, nego na spas. — Da li je moguće pružiti sredstva spasa i osloboditi utopljenika jaza smrti? Onaj, koji je triput doživio brodolom, koji je noć i dan proveo na pučini morskoj (II. Kor. 11, 25) pruža nam sredstvo izbavljenja: »Obucite se, u Gospodina Isusa Krista!«.

Da bismo se mogli obući, treba se najprije lišiti staroga odijela. Zato Crkva, dok preko svoga službenika prima kandidata u redovnički stalež, svlači s njega svjetovno odijelo i oblači ga redovničkom haljom, prateći tu ceremoniju riječima istoga Apostola: »»Svukao te Gospodin staroga čovjeka s njegovim djelima«. (Kol. 3, 9). — »Obukao te Gospodin novoga čovejka, koji je po Bogu stvoren, u pravdi i svetosti istinitoj«. (Ef. 4, 24.).

Jer ovaj stari čovjek ide u propast po prevarljivim pohotama, treba se obnoviti duhom uma svojega (Ef. 4, 24), po slici onoga, koji ga je stvorio (Kol. 3, 10).

U stravičnoj tami u nama i oko nas, u bezpomoćnom jecaju noći, dok veo boli zatvara naše vjeđe, a mrena pokriva naše oči, idući Nikodemovim tragom, tražimo odgovor: kako se osloboditi ovog mraka, bezizlaznog položaja, i kako ući u svjetlost nove stvarnosti?

Odgovor je u jeci riječi jedinog Učitelja upravljenih Nikodemu: »Ako se tko ne preporodi, ne može vidjeti kraljestva Božjega... Ako se tko ne rodi vodom i Duhom (svetim), ne može ući u kraljestvo Božje... Valja vam se preporoditi« (Iv. 3, 3—8). Ma da primismo »kupelj preporoda«, odbacismo »obnovu Duha svetoga« (Tit. 3, 4.), zato upravimo usrdnijim molitvama svoj glas Gospodaru prirode, da pošalje Svoga Duha, da smiri divlju silu strasti i da obnovi lice zemlje, jer se jedinom Njemu pokoravaju vjetar i more (Mark. 4, 41).

o. J. V.

JESEN

POSVEĆENO NENI

Ljeto je za me umrlo ostavivši uspomenu plavu
Na mladosti vedre sunčane dane.
Ljeto je za me umrlo umorno spustivši glavu
Na mekani ležanj lišća, dar jeseni rane.

I jednog je jutra bučno sa cvrkutom ptice
Ušla kroz prozor jesen, vesela, mlada.
Drhtavim prstima dirnula kosu, obraze, lice
I bacila iz pregršti sunce na krovove grada.

Ljeto je usnulo, a jesen ga s lišćem pokriva,
A drhtavim prstima po srcu mi prebire...
O tiše srce, o tiše ptice, jer ljeto već sniva,
Dok jesen mi rana na prozoru umire.

SLAVENKA ČEČUK

HIMNA SV. VLAHU

IZ »SIMBOLA NEUMRLE REPUBLIKE«

Tvoj blagoslov pratio je na suhu i moru,
Ljude čija vedra srca kucahu na tvoj hram.
Na visokim stijegovima kip tvoj milovaše zoru,
Oblakâ i vjetrovâ pozdravljajuć svijetli pram.

Za crnih tamnih olujnih noći
Junaci bez oružja, šaka i bez moći
Ublažiše lavove i zmije, otevši ognju žar
Užižahu pred likom tvojim lukjernar.

Jer držahu da republika propala još nije,
Dubrovnik požućeli od godina još sije,
Kô sjenata oaza u Sahari podivljala svijeta,
Dok još uviiek zelena grančica kulture cvjeta.

Neopaženo, dok se smire kosti
Starih gosparâ, i dok punim radosti
I patnja životom, ostavljamo ovaj svijet
Znak propela grobove kruni, travom raste cvijet.

Ovjenčane stare velikanâ glave
Klanjaju se kipu vječne slave,
Orgulje, pjevanje pobožnih psalama prate,
Zaglušne buke bakarnih zvona veselje da ti vrate.

Himnu slobode šapće šumor morske pjene,
Kip tvog ideala slobodnim pruži ljudima,
Kandilo ljubavi nek pâle nijeme sjene
I sinovi grada na tvojim staračkim grudima.

HALER DRAGO

Domagoj knez

I.

Jadransko more modre otvara ralje,
bijesni,
sikće,
a galeb klikće,
lađe slijedi,
Hrvatskoj pozdrave šaljuć.
Noć . . .
Jauk vjetra . . .
Bezbrojnih žrtava plač . . .
Nagnut na mač
u more gleda čovjek,
što pozna si moć.
Valovlje tutnji.
Zidovi vode se ruše.
Križevi stenju,
a vihor u vrtlogu puše;
jauče,
stenje,
zavija u toj noći,
ko potopljenih duše.
Bič zviždi.
Teče znoj i teška psovka.
Veslo se svija.
Veslač teško huče.
Uzavrelim se morem vjetar vija.
O rebra lađe
val
ko bijesan tuče.
Kotrljaju se galije,
liburne.
Valovlja,
pjene,
za svakom je rez.
Na pramcu lađe
u tu tamu gleda
s vjerom u slavu
Domagoj,
knez.

II.

— Alah! —
čuje se hrabrih boraca klik.
— Alah! —
čuje se, bijesnih ko zvijeri, rik.
— Alah! —
čuje se palih žrtava krik.
Pljuskaju vesla.
Galije teške škripe.
Trireme jure.
Liburne treskaju kljunom.
Potmulo, dim se s gorućih lađa diže.
Prijeteći praska oganj i
jarbol liže.
Palubom topla ljudska krvca gmiže.
— Kriste! —
čuje se tisuću grla glas.
— Kriste! —
vape oni, što padaju, spas.
Diže se dim,
a trireme arapske tonu.
Zvekeće čelik.
Svijetle sikću strijele.
Padaju glave
i crne
i bijele.

Prepun je zrak
krika
i dima
i mirisa spaljenog mesa.
Trireme tonu.
Arapska kosi se glava.
Tu hrvatska je pobjeda i slava.
Gusare sjekuć barjak napred nosi.
Lješine gazi.
Mačem teškim kosi,
čelikom oštrim smrti vezuć vez,
mrk,
krvav,
strašan,
Domagoj,
knez.

III.

Ponosno reže more kljun liburne.
Pobjednik stoji na pramcu lađe mrk.
Plamte mu oči.
Bijesno grize brk.
Zalud se sunce ogleda,
veseli,
sjaju svog lica
u oklopu pobjednog kneza.
U pusti on se evo vraća dom.
Spaljene kuće,
srušeni hambari,
sela,
čekaju njega pod gorom,
kojom cvate kadulja,
sljez.
Tad grohot,
ko pakleni rik,
razliježe se morem.
— Osvetit ću se.
Ja se sada kunem
na mač,
koji vam pobjedu je steko.
Osvetit ću se,
ja,
Domagoj,
knez, —

I. JEŽ.

Crtež: I. Jež

KNJIGE

ORTEGA Y GASSET — Pobuna masa

Neobično je zanimljivo pratiti razvoj ljudske misli s obzirom kako ona gleda na svoj vlastiti razvoj u neposrednoj budućnosti. Reklo se često i opetovalo, da stojimo na prekretnici vjekova i da je sadašnje vrijeme odlučno za buduća pokoljenja. Osjeća se, da se sadašnje vrijeme razlikuje od svih prošlih vremena, da su u nj ušle nove sile, koje do sad svijet nije poznavao. Ljudska osoba je atomizirana. Čovjek očekuje sada s neobičnom napetošću, kako će se iz ovog stanja rastvorne ličnosti iskristalizirati novi oblici. Nema nikakve sumnje, da su plemeniti duhovi s ogromnim naporima pokušavali razriješiti krinku te neizvjesnosti. Čini se kao da ih je naša stvarnost na to prisilila. Usred magle nužno se pojavljuje potreba za svjetlom, koje bi razsvjetlilo ovaj obični stepen zamračenosti. Ubrajajući amo slavnog Berdjajeva, Maritaina, pa i neobično značajnog, ali skeptičkog Spenglera i Rathenau-a i dr., ne možemo, a da ne ustvrdimo, da čovječanstvo preko svojih najboljih jedinka nije pokušalo dati jedan zaokruženi sud o našoj sudbini u sadašnjem svijetu i u njegovoj bliskoj budućnosti.

Za ovaj čas nije glavno, kako su oni zamislili našu sudbinu. Hoćemo istaknuti, da su oni naglasili, da se svijet u svojoj trulosti neće moći spasiti, ako ne prihvati jedno univerzalno shvaćanje čovjeka, otresavši se svake partikularnosti bilo to na čisto ideinom bilo gospodarsko-društvovnom polju! Od ove neobično važne činjenice, koju neprestano svi glasuju, mislimo, da ćemo moći slijediti misli Španjolca, Ortege y Gasseta, jedne najjače ličnosti u modernoj Španjolskoj. Iako liberalac, smjelo je i iskreno uočio pogreške stare liberalne demokracije i pokušao, da uhvati sve momente, koji su uzrokovali modernu evropsku napetost. Iako je »Pobuna masa« pisana još 1926. g., njeno prevođenje nije izgubilo smisao, jer njegova z a p a ž a n j a spadaju u najprodornije među misliocima Zapada.

»Imade osobito razdoblja, kad ljudska stvarnost, uvijek u pokretu, ubrzava svoj tijek, kad se zanosi vrtoglavim brzinama. Naša epoha je takva. To je epoha silaza i pada«. Čini se, da se od humanizma, kad se počelo s kidanjem jedinstva, put Evrope nagnuo u koso. Dinamična sila Evrope, sila njenog jedinstva, kao da se nalazi na predahu. — »Mnoštvo evropskih ukusa, koje proizlazi neprestano iz njenog temeljnog jedinstva, i opet se u nj vraća, da bi ga iznova ojačalo — eto najvećeg blaga Zapada«. Tome blagu nasuprot pojavila se nova sila, sila »čovjeka-mase« On je »ispražnjen od svoje vlastite povijesti, bez utrobe prošlosti, pa je samim tim pokoran svakom tzv. »internacionalnom« zaptu. To ni nije čovjek, već ljuska od čovjeka, sačinjena od jednostavnih idola f o r u m a. Manjka mu nutrina, njegov ja... uzima si samo prava i drži, da nema obaveza«. (str. 15.). Da vidimo gdje se on nalazi i kako reagira. Evo jedne slike:

»Kako si može danas mladić od dvadeset godina načiniti osnovu za život..., koju bi mogao ostvariti svojom vlastitom inicijativom i ličnim naporima?... On će ubrzo uvidjeti da se njegova osnova spotiče na osnovu susjeda, on će osjetiti koliko život susjeda pritište njegov. Toliko će se obeshrabriti, da će se odreći, s lakoćom prilagođivanja svojstvenom njegovoj dobi, ne samo svakog čina, nego i svake lične želje; potražit će suprotno riješenje i tad se zamisliti za sebe s t a d a r i z i r a n i život sačinjen od želja zajedničkih s v i m a... I eto mosavne akcije«.

Evropa, koja kroz toliko godina nije uspjela prijeći broj 180 mil., danas prelazi 500 miliona. I tu je dakle opet gomilanje.

Gradovi su puni stanovnika, kavane, kupališta, kina; svagdje je gomila, koja zauzima svoja mjesta. Na polju zabave, sporta, književnosti ona naređuje ukus, ona stvara atmosferu. Nekad povučena, sad se digla i započela zauzimati sva mjesta. Nitko danas ne može ostati par časaka sam za sebe, nego traži društvo. Lična sloboda nije potrebna, nego se traži kolektivna sloboda »onako, kako svi rade«. Tko se još danas može oprijeti tiraniji »mode«? Svagdje je masa sa svojim masovnim oznakama! »Karakteristika je sadašnjeg časa, da osrednja duša«, malograđanska duša, »znajući za svoju osrednjost, ima drskosti istaknuti pravo osrednjosti i svuda ih nametati«. Duh današnjeg vremena je duh mase, duh osrednjosti, koji preplavljuje sve.

Nema nikakve sumnje, da će ova nova sila, koja je ušla u tok povijesti, morati odigrati svoju ulogu. Da li dobru ili negativnu? To je pitanje, koje nas mori! No ovo pitanje treba, da za čas prekine jedno drugo.

Postavimo jedno pitanje modernom čovjeku: »U koje biste doba voljeli živjeti«, ne bi li time odgovorili na prvo. Priznajmo iskreno, kao što mi je to priznao s opojnošću jedan ljevičar, da ne bismo željeli živjeti u nijednom drugom razdoblju i što više, da osjećamo neodoljivi polet, kad se sjetimo, da živimo baš u našem vremenu. Modernom će se čovjeku pričiniti »sva prošlost, bez iznimke kao tijesno skrovište bez zraka«. Sadanji čovjek osjeća, da mu je život intenzivniji, nego svi raniji životi, da naš život imade veći opseg, nego ranija vremena. Naše doba »misli, da vrijedi više od ostalih, premda drži, da se nalazi na početku i premda nije potpuno sigurno, da nije u agoniji«. »Veće od svih drugih doba, a manje od sebe samoga«.

Prigovor, da je XX. vijek dekadentan nije točan i opravdan. »Dekadenca se sastoji u smanjenju životne vitalnosti«. A današnji je svijet naprotiv »više ž i v o t nego svi dosadašnji životi; no zbog toga je i problematičniji. On se ne može orijentirati pomoću prošlosti. On mora sam otkriti svoju sudbinu«. Ne smijemo krivo shvatiti Gasseta. To nije život u Istini i Punini, nego je prije svega »m o g u ć i život, on je ono što mi možemo postati«. Nama je dano, da se odlučimo što ćemo birati u našem životu, bačeni smo kao tane u bistvovanje, ne da budemo determinirani, nego da osjetimo puninu svoje slobode. U tome se sastoji sav paradoks života. Jer »živjeti znači osjetiti se s u d b i n o m primoran vršiti svoju s l o b o d u tj. odlučiti o tome što ćemo postati na ovom svijetu. Naša djelatnost nema ni tren mira. Čak ni onda, kada se od očaja, predajemo događajima, odlučili smo da ne odlučujemo«. Ne odlučuju prilike, kako bi to marksisti htjeli, nego karakteri.

Današnje vrijeme masâ morat će se također odlučiti. Zato što su one glavne gospodarice svijeta, njihova odluka bit će to sudbonosnija!

Ali već započinje »raščinjavanje čovjeka-mase«! Gospodarski i tehnički napredak omogućio joj je iluziju posvemašnje sigurnosti i udobnosti, tako da masa i nije više svjestna njihovih uzročnika tj. ona ni ne misli, da bi taj udobni život mogao nestati niti je svjestna, koje ga duhovne činjenice uzrokuju. Za boljševičke je revolucije komunistička masa razdirala električne uređaje, tehničke i kulturne ustanove, smatrajući ih buržujskim tekovinama. Za nju je Le Bon duhovito rekao, da misli leđnom moždinom. Nju više ne zanimaju intelektualni problemi: tek koja nova marka nekog krugovala, samovoza... dakle stvari tehničke kategorije. Čovjek, koji danas živi je »p r i m i t i v a c« zanimajući se samo za prividno, on je »zadovoljan gospodičić«, koji je rođen od bogate civilizacije i u čijem se nasljeđenom bogatstvu ugušuje. Masa, to čedo liberalizma i tehnike — to Gasset priznaje! — traži za sebe »specijaliziranog« čovjeka, prosječnog čovjeka, koji će biti samo funkcija u tehnici, a ne osoba. »On nije mudrac, jer ništa ne zna o onome, što ne ulazi u njegovo specijalno područje, ali on nije ni neznalica, jer je »naučenjak«, koji vrlo dobro poznaje svoj mali dio univerzuma«.

Time smo došli do krajnjeg problema. S jedne strane pobuna i ulazak masa predstavlja demoralizaciju čovječanstva i sve negativne njene nagone, a s druge strane ona je »identična« s golemim usponom života u našem vremenu. Kako će se razviti ova suprotnost?

Čini nam se, da ono što Gasset predmjeva ima svoje točnosti; ali, kad on propisuje lijek, onda je premalo konkretan i nedostatan. Točno je postavljeno, da Evropa »više ne vjeruje u nasljeđene moralne norme«. Ali previše je determinirana tvrdnja, gdje »niječe, da danas postoji u bilo kojem kutu kontinenta neka skupina, koja bi bila prožeta nekim novim etosom, koji bi imao moralnu karakteristiku« i smisao za »obavezu«. S druge strane on je još uvijek liberalac. Čak on se u tom smislu i ispovijeda: »Liberalizam je — treba to naročito danas podsjetiti — najviši oblik velikodušnosti, on je pravo, koje većina daje manjini, on je najplemenitije (sic!) geslo, koje je odjeknulo našom planetom«. Dopuštamo, da se u tom krije mnogo iskrenosti, ali nikako se ne može odobriti u isti čas i dobro i zlo, kako bi liberalizam htio. Da razlikujemo, čovjek ima pravo na svoju slobodu opredjeljenja, kojom se može opredjeliti i za dobro i za zlo. No zlo kao takvo ne može biti tolerirano. Mi osuđujemo zlo, a ne čovjeka. To je uostalom i najveća zabluda liberalizma, koje se niti Gasset nije znao otresti. Još jedno! O kršćanstvu i njegovoj ulozi u svijetu Gasset ne vodi računa u ovoj knjizi. A ono je barem imalo tu zaslugu, da se danas još uvijek postavlja pitanje čovjeka i njegove slobode, što se nimalo ne čini negdje u Aziji, gdje kršćanstva nema. Ta ono je prvo donijelo načelo, da je čovjek čovjeku brat i da sav ljudski poredak treba promatrati i rješavati ljudski! ,er onakva Evropa, kakvu letimično on zamišlja neće biti dovoljna, da ispuni čovjeku sve zahtjeve, koje on postavlja. Ali glavni problem je tu! Oni koji ga neće razumjeti, samo će tim posvjedočiti — da taj problem mase postoji. Jer »»sve što postoji na svijetu čudesno je i izvanredno za otvorene zjenice. To čuđenje, kojeg je užitak zabranjen nogometašu, nosi intelektualac kroz cijeli svijet u neprestanoj opojenosti gledaoca«.

—lk.—

KALENDAR »HRVATSKA STRAŽA« — 1942.

Tjednik »Hrvatska Straža«, najrašireniji tjednik za hrvatsko selo, izdao je svoj prvi Kalendar za god. 1942. Obiluje dobrim člancima iz seljačkog gospodarstva, zadrugarstva, društvovne politike, zdravstva i sl. od kojih bi članaka mnoge mogli pročitati i đaci s velikom koristi, jer upoznati seljaka znači prije svega shvatiti njegov život, način rada, potrebe i shvaćanja. Seljački pisci — redom mlađi svijet — je zastupan najviše svojim pjesmama. To su seljački pisci, koje već duže vremena susrećemo na stranicama »Hrvatske Straže«, a kojima je prof. Dr. Lj. Maraković posvetio poseban članka u Kalendaru pod naslovom »Seljački književnici Hrvatske Straže«. Od ostale ljepe književnosti ima nekoliko dobrih priloga. Kalendar je uspio i dobro će doći mnogobrojnim čitaocima »Hrvatske Straže« i ostalima, a bio bi bez sumnje privlačiviji, da su se gospodarski i poučni članci razrijedili građom i zanimivostima iz suvremenog života i svijeta.

—pb.—

Imaš mnogo prijatelja. »Luč« spada među tvoje najvjernije. Sjeti se, da list nema nikakvih fondova. Upoznaj ovog svog najboljeg prijatelja sa svojim znancima Katolička Akcija je u biti apostolat . . .

ZAPISCI

PISMO MLADOM PJESNIKU

Prvo pismo

Pariz, 17. veljače 1903.

Dragi gospodine,

vaše pismo upravo mi je stiglo. Smatram se obvezanim, da vam na njemu zahvalim zbog njegovog punog povjerenja. Više od toga ne mogu. Ne kanim raspravljati o stilu vaših pjesama, budući da mi je svaka kritika strana. Uostalom ničim se ne može lošije prodrijeti u bit umjetničkog djela nego li kritikom. Ona samo dovodi do manje ili više nesretnih nesporazumaka. Stvari se ne mogu obuhvatiti i izreći onako, kako bi se htjelo, da mi to vjerujemo. Skoro uvijek ono što dolazi je neizravno, a ispunjava se samo u kraju, koji nijedna riječ još nije pomutila. A najmanje od svega mogu se izraziti umjetnička djela, ta tajna bića, kojima život ne svršava, nego plovi uz naš prolazni.

Rekavši vam ovo, mogu samo da vam dodam, da vaši stihovi još nisu dokaz vašeg ličnog načina. Oni ne sadrže ni klicu osobnosti, oni su još plašljivi i prikriveni. Osobito sam to osjetio u posljednjoj vašoj pjesmi: »Moja duša«. Tu nešto lično hoće da nađe izlazak i oblik. A kroz cijelu lijepu pjesmu: »Leopardiju« niže se neka srodnost s tim princem, s tim samotnikom. Ipak, vaše pjesme nemaju još vlastite ekzistencije, nezavisnosti, pa ni ona posljednja, a niti ova posvećena Leopardiju. U vašem lijepom popratnom pismu obrazložili ste mi mnoge nepotpunosti, koje sam osjetio čitajući vaše pjesme, a da mi pri svemu tome nije bilo moguće pravo ih okrstiti.

Pitate je su li vam stihovi dobri. To vi pitate mene; to ste vi pitali i druge; šaljete ih revijama; uspoređujete ih s drugim pjesmama i uzbunite se, kada vam neke redakcije odbiju pjesničke pokušaje. Odsada (jer ste mi dozvolili da vas savjetujem) molim vas, da se okanite svega toga.

Vaš pogled je upravljen prema vani; a a baš to odsada ne smijete više raditi. Nitko vas ne može savjetovati ni pomoći, ama baš nitko. Postoji samo jedan put. Uđite u samog sebe, tražite potrebu, koja vas sili na pisanje. Ispitajte je li ona tjera korijen iz dubina vašeg srca. Ispovijedajte se samom sebi: biste li umrli, kad bi vam bilo zabranjeno da pišete? I ovo naročito: upitajte se u najtišim satovima vaših noći: »Da li sam ja zaista prisiljen da pišem?« Dubite u svojoj unutrašnjosti sve do najdubljeg odgovora. Ako nađete pozitivan odgovor, ako se budete mogli postaviti licem u lice pred jednim tako teškim pitanjem sa snažnim i jednostavnim odgovorom: »Ja moram«, onda izgradite svoj život prema toj nužnosti. Vaš život pa i u najravnodušnijim i najpraznijim časovima mora postati znak i svjedočanstvo jednog takovog poriva. Dakle, približite se prirodi. Pokušajte izreći ono što vidite, ono što proživljujete, ono što ljubite i ono što gubite onako, kao da ste prvi čovjek na svijetu. Ne pišite ljubavnik pjesama. Izbjegavajte ponajprije te redovite, obične teme: one su najteže. Tamo gdje se stječu brojne i ponekad sjajne tradicije, tamo pjesnik može dati nešto uistinu svoje samo u punoj zrelosti svojih snaga. Izbjegavajte velike sujet-e, zamijenite ih s onima, koje vam nudi vaša svakidašnjica. Izrecite vaše tuge i vaše želje, misli, koje vam dolaze, vašu vjeru — sve to u ljepoti. Izrecite sve to u intimnoj iskrenosti, mirno i ponizno. Iskoristite stvari, koje vas okružuju, slike vaših sanja; vaše uspomene, da ih izrazite. Ako vam se čini, da vam je svakidašnjica siromašna, nemojte nju optuživati; optužite sebe samog što niste dovoljno pjesnik, da dozovete k sebi svoje bogatstvo. Stvaraocu nije ništa siromašno i indiferentno. Pa i onda, kada biste bili u zatvoru, čiji bi zidovi prigušivali sve zvukove svijeta, zar vam još uvijek ne bi ostalo vaše djetinjstvo, to dragocjeno, to kraljevsko blago, ta riznica uspomena? Na-

stojte, da opet oživite protekle dojmove te beskrajne prošlosti. Vaša će se ličnost ojačati, vaša osamljenost napučiti, ona će vam postati, u nesigurnim satima dana, kao jednim obitavalištem, zatvorenim prema zvukovima izvana. Pa, ako vam od ovog povratka u vas samog, od tog ronjenja u vaš vlastiti svijet navru stihovi, onda vi nećete ni pomisliti, da pitate, jesu li ti stihovi dobri. Vi ne ćete pokušavati zaokupiti revije ovim poslom, jer ćete vi u njima uživati kao u nekom posve prirodnom vlasništvu, koje će vam biti drago kao jedan od vaših načina življenja i izražavanja. Umjetničko djelo je onda dobro, kad je rođeno iz nužde. Ocjenjuje ga narav njegovog postanka. Također, dragi gospodine, zar vam mogu dati drugi savjet do ovoga: uđite u sebe sama, učvrstite dubine, u kojima vaš život izvire. Tamo ćete naći odgovor na pitanje: morate li stvarati. Prisluhnite zvuku toga odgovora, a da mu silom ne izcijedite smisao. Možda ćete iz njeg saznati, da vas umjetnost zove. Onda prihvatite taj poziv kao sudbinu i nosite ga u svoj njegovoj težini i veličini, a da nikada ne zahtijevate nadoknadu, koja bi mogla doći izvana. Jer stvaralac treba biti čitav jedan svemir za sebe, on mora sve naći u samom sebi i u onom dijelu prirode, uz koji se je povezao. Možda ćete se poslije ovog silaska u sebe samog, u samoći sebe samog, morati odreći toga da budete pjesnik (Smatram da je dovoljno samo osjetiti, da se može živjeti bez pisanja, pa da nam samim tim bude zabranjeno pisati.). Pa i onda ovo uronjenje, koje od vas tražim neće biti uzaludno. Vaš će mu život u svakom slučaju dugovati vlastite putove. A ja vam želim, više, nego li to uopće mogu izreći, da bi vam ti putevi bili dobri, sretni i široki.

Što bih još mogao dodati? Čini mi se, da sam vam naglasio sve što je bilo važno. U biti htio sam vam samo savjetovati, da se razvijate po vašem zakonu ozbiljno i vedro. Ničim ne ćete teže poremetiti svoj razvoj, kao skretanjem pogleda prema vani, kao očekivanjem odgovora izvana, — odgovora, koji vam može dati možda samo vaš najintimniji osjećaj u najtišem satu.

S radošću sam našao u vašem pismu ime profesora Horačeka. Prema tom ljubeznom naučenjaku već godinama osjećam veliko poštovanje i zahvalnost. Molim vas, saopćite mu to. On je tako dobar, te još uvijek misli na me, a ja sam mu na tome zahvalan.

Vraćam vam stihove, koje ste mi bili ljubezno povjerili, te vam još jednom zahvaljujem na srdačnosti i na vašem velikodušnom povjerenju. Nastojao sam, da u ovom iskrenom odgovoru, napisanom što god sam bolje znao, budem toga malo više dostojan, nego što je uistinu čovjek, koga vi ne poznajete.

U odanosti i naklonosti,

Rainer Maria Rilke.

PROFIL »VATRISTIČKE« GENERACIJE U SLOVAČKOJ

Donosimo u prijevodu poglavlje iz izvrsnoga eseja J. Šmálov-a o slovačkom pripovjedaču M. Urbanu. Ovaj je odsjek potpuno samostalna cjelina i zanimljiv za nas, ne samo stoga, što mnogima od nas otkriva nov svijet, nego što i čitava povijesna pojava »Vatre« ima nepobitne analogije s dosadašnjom ulogom »Luči« u hrvatskom katoličkom životu:

Naša književna umjetnička prošlost kao takva nije starog datuma. Svijesno, namjerno i organizirano nastojanje za uzakonjenjem slovačkog jezika kao književnoga govora nastalo je istom pred 150 godina. Prirođeno, jezično osvajanje najjače i najizrazitije se sticalo u slovačkim djelima pojedinih generacija. Književna tradicija može se ukratko označiti razdobljima generacija i to: Bernolakovo, Šturovo, Matičino, Osvaldovo, klasično, koje ujedno zaključuje predprevratnu fazu a u isti mah zahvaća već i novu narodnu egzistenciju.

Predprevratna pokoljenja i njihovu književnu tradiciju označuje mobilizacija svih stvaralačkih sila na to, da se održi sam opstanak naroda. Tadašnja je umjetnost bila umjetnost u službi narodnosti. U njoj su se utjelovile: vjera, nada i srčanost. Stoga je umjetnik imao u slovačkoj cjelini istaknut jedinstven položaj svećenika, učitelja, pa i proroka. Umjetnik je bio ne samo svijestan toga s voga položaja, nego ga je poštenim stvaranjem posve opravdano zaslužio i zadobio. Stoga je predprevratna faza naše književnosti imala na sebi izrazito vidno obilježje duhovnog općenja, koje se odražavalo u gotovo obrednom posvećivanju i obučavanju zanesenih učenika. Veterani su promicali novo stečene poklonike Muza u članove privilegirane kaste ceha pisaca, u kojemu su zajedničkim silama služili kraljevstvu duha. Sjetimo se samo, kako se štur privio uz Hollya i kako je toga barda negdašnje junačke veličine slovačkoga roda poštovala čitava družba idealističkih revnosnika. Kako je plamen šturovskoga pokreta preko J. M. Hurbana i njegovih »Slovenskih Pohl'ada« prešao na Vajanskoga, da proplamti dalje i silnije u Krasku, u Grebáčovu-Orlovu. Kako je P. O. Hariezdoslav pozdravio na pr. Kovalika-Ustianskoga. A pri tom sam spomenuo samo najizrazitije slučajeve! Koliko je tu među predstavnicima pojedinih pokoljenja bilo ljubavi, razumijevanja i međusobnog pomaganja!

Dođe godina 1918.

Činilo se, da umjetnost može odahnuti. Na čas prestati boriti se za elementarna životna prava, pa konačno zapjevati radosno, bezbrižno. No to se samo činilo, činilo pa iščeznulo. Uvjeti za opstanak cjeline bili su i dalje teški, nesnosni. Položaje osvojene u prošlosti, ne samo nije bilo slobodno napustiti, nego ih je naprotiv trebalo još učvrstiti. Tu tvrdnju osvjetljuje dostatno slučaj M. Kukučina, M. Rázusa, M. Urbana, A. Žarnova. Njihov život u maćehinskom zapostavljanju. Stoga se sve ono, što je u poslijeprevratnom slovačkom književnom stvaranju moralnom visinom i životnom čvrstoćom najizrazitije, najnaškije i najdjelotvornije, slilo samo od sebe u struju autonomički misli kao njezin tvarni izraz i duhovno provođenje. A ako je umjetnost htjela obratno progovoriti zajednici, iz koje je potekla, morala se zaodjeti ruhom prosjaka, uzbune i isticanja viših ciljeva.

Dođe 6. listopada godine Gospodnje 1938. A iza njega 14. ožujka 1939.

To su dani, koji znače novu fazu narodne povijesti a s tim i novu postaju naše književnosti. Postigli smo tada elementarna prava na svoj vlastiti život. Sada istom možemo slobodno razvijati životne snage, kojih, uvjereni smo, hvala Bogu imamo dosta. Književnost će u novim, povoljnijim prilikama bujno procvasti, promičući život ne u visinu nego u dubljinu, koliko god bude mogla tijesni narodni prostor iskoristiti u punoj mjeri i što intenzivnije.

Mora nam već jednom biti jasno: i u predprevratnom razdoblju bila je podjela na katolike i evangelike, ali je bio i zajednički svijesni rad na baštinjenoj narodnoj grudi. Načelo divide et impera zarazila je teškom opasnošću naš organizam u antagonizmu. Očito pogodovanje protestantske manjine stvaralo je zlu krv. Neozbiljni sudovi nekih književnih historika i kritika uzbunili su katolike. Prekomjerno veličanje ljudi i škola, vješto potiskavanje katoličkih radnika u prošlosti i u sadašnjosti tražilo je i traži nepristranu reviziju Vlčkova shvaćanja. Dakako, reviziju, provedenu uvjerljivim i vjerodostojnim materijalom. Istom nakon potankih monografija o pojedincima i o čitavim skupinama moći ćemo ugledati cjelovitu sliku sine ira et studio.

U ovom poglavlju htio bih ispitati značajno poslijeprevratno gibanje oko časopisa »Vatra«. Zašto? I zato, što je iz toga kruga potekao M. Urban, kojega djelo analiziram; ali i zato, što je dosadanja službena kritika i povijest šutjela o »Vatri«. Razloge tomu ne treba ni navoditi, kad je svakomu poznato, kakav je smjer vladao u kulturi predlistopadskog režima. Sad, kad je slovačka istina pobijedila, došlo je vrijeme, da se o »Vatri« zna u školama, u povijesti, svagdje.

Starija slovačka katolička generacija, koja je stvarala još prije prevrata, nije se organski pretvorila u preobrazbeni pravac novih vremena. Nije imala za to potrebne duhovne predpostavke ni djelatnu gipkost, elan. Čitavu je svoju energiju ulagala u politički izražaj. Branila je baštinu otaca: vjeru, jezik, Crkvu i narod. Ta ju je borba potpunu iscrpljivala, tako da se nije mogla

primjereno posvećivati drugim važnim ciljevima. Ako je što i proizvodila na čas ex tempore, stvarala je po zakonu ustrajnosti po već premašenim zakonima. Novu umjetničku orijentaciju donijela je mladež, đaštvo, avantgarda. Među katolicima započela je taj prelom »Vatra«. Ona je unijela ozon u zagušljivu atmosferu. Ona je odisala duhom, o kojemu je u »Narodnim Novinama« ironijski pisao n. pr. čak i dr. Š. Krčméry, tada još evangelički župnik. A kako su istom mogli gledati na »Vatru« fanatici naprednjaštva, slobode, bratstva i ispovjedaoci političkog čehoslovaštva? Pa ipak: »Vatra« je u slovačkom zbivanju stekla značenje, slično onomu, kakvo je imao Bernolakov ili Štúrov pokret. Izvana je to bio staleški časopis, upravo službeno glasilo vrhovne đačke organizacije USKŠ (Središnjice slovačkog katoličkog đaštva) a najposlije revija Književnog društva s vlastitim nakladništvom. Oko nje i s njom je rasla čitava jedna generacija, kojoj je ona odražavala i kristalizirala duhovno mjerilo. Karakterizira je mlado disciplinirano oduševljenje u naponu trajnog stvaranja, u kojem bi se ostvario genij novog pokoljenja kao jedinoga zakonitoga baštinika svih tekovina prošlosti. Stoga »Vatra« znači kud i kamo više nego jednostrano književno nastojanje, kakvu formalističku skupinu stručnih drugova. Znači životno očitovanje beskompromisnoga katoličkog i slovačkog duha, koji nastoji da sebi podredi život, da oblikuje zbiljnost u čitavom njezinom stvarnom naponu, naći i stvoriti potrebne političke, gospodarske, društvovne, kulturne preduvjete. Iz njezinih redova izrasli su ne samo umjetnici (M. Urban, Borin, J. Divinská, .. Nizoriansky, K. Sidor) nego i učenjaci (F. Hruškovsy, Aug. Banik, F. Skyčák), novinari (Aug. Način, P. Pridavok, V. Straka), političari (K. Sidor, J. Holly) i velik broj narodnih radnika, koji su preplavili čitavu Slovačku, raspalili u njoj žar rodoljublja, žrtve. Započeli su novu eru.

Bernolak, Štur, prosvjedovali su pred faraonom. Hlinka je vodio narod prema zemlji obećanoj. Umro je poput Mojsija, kad je već s gore Nebo nazirao obrise pobjedničkog ulaska u nju. Sidor, predstavnik »Vatrista«, ušao je poput biblijskog Jozue zajedno s narodom među zidine grada Jeriha. O čem je Holly u časovima nadahnuća pjevao epove, o čemu je Štur sanjao na Devinu, to je postalo zbiljom. A postalo je suradnjom pokoljenja vatrista, jer je 6. listopada 1938. i 14. ožujka 1939. s njima u uskoj vezi. Oni su bili borci. Oni su pobjednici. U njima se relativno ispunila naša povijest, u njima je dosegnut vrhunac borba za političku, gospodarsku, duhovnu samostalnost. Oni su okrunili niz napora, koji su prožimali duše naših otaca, da njihove čežnje i nade zamijene slatkom sviješću i radosnim posjedovanjem.

Poslijeprevratna ideološka zbrka, izazvana ratnom demoralizacijom, intelektualnim bankrotom, tuđinskom invazijom i rafiniranim interveističkim metodama, oduzela je mnogima Slovacima orijentaciju, mnogima se ogadilo sve do apatije, a mnoge je zavela na krive staze kameleonstva i konjunkture. Trebalo je bistra uma, čista srca, da se u tom kaosu prozre pravo lice psihoze vremena, da joj čovjek ne podlegne, nego da joj se naprotiv umije oduprijeti. U metežu političkih strasti i socijalne uzbune nije bilo tako lako ustanoviti jasna i odlučna načela, čvrstu osnovicu djelovanja. Oni, koji su ritam naše povijesti proživljavali životvorno, izravno spontano — makar i bez dublje i potanje analize — osjetili su, što je onaj stup, na kojem ima počivati zgrada državne zajednice: kršćanstvo i slovaštvo. A kad su se tim dvjema idejama predali čitavi, bez kompromisa, trebalo im je poći »života trnovitom stazom«. Ustati protiv sistema vladavine iziskivalo je smionost, ali i značaj, nepokolebljivu energiju osobnosti, koja u nadosobnom borbenom zanošenju zaboravlja individualne zahtjeve, žrtvuje staleško materijalno osiguranje i vlastitu udobnost. Namjesto mirnog studija voli radije riskantnu akciju, jer joj ona odgovara u jednu ruku subjektivno kao mogućnost da razvije mladi elan, temperament, a u drugu je ruku kategorički imperativ, instinktivno osjećan. Golemi napor čitave državne aparature, birokratske mašinerije nije dopuštao odgađanja, nije davao vremena za zatezanje taktičkom predpripravom, nego je tražio časomično stvaranje odluke, momentani čin, protuakciju. U areni, gdje su se bespravno borile mase o egzistenciju, radilo se jednodušno o temi: o biti ili ne biti naroda kao takova. Istom danas, postoje pobjedonosne faze juriša, može se ustanoviti, da je potpuno priklanjanje »vatrista« cjelovitoj političkoj i ideološkoj liniji A. Hlinke značilo jedino ispravno rješenje slovačke narodno-državne misli kao glavne osnovice za dalji procvat svih životnih mogućnosti, koje su skrivene u skladišta duhovnih i tvarnih dobara naroda, gdje čekaju kroz vjekove na čas, kada bi se pretvorila u djelo postepeno, po osnovi, ritmom unutarnjeg i vanjskog zbivanja i okolnosti.

»Vatra« je bila izrazito đački list: od đaka, za đake, o đacima. Karol Sidor — pod pseudonimom Student s Váha (Vaga) — iznio je još god. 1918. u »Narodnim Novinama« — kao njihov stalni dopisnik — prijedlog, o izdavanju đačkog časopisa. Živi odziv ponukao je predlagača, da pođe dalje: od osnove k izvedbi. Organizirao je sabiranje u Ružomberku, Lipt. Sv. Mikulášu, Námestovu i drugdje. Neočekivani uspjeh omogućio je, da god. 1919. iz Páriškove tiskare izađe prvi broj, u uvodu kojega može se čitati: »Hoćemo, da se naši nade puni književnici okupe oko Vatre, da pokažu svoju duševnu mogućnost, snagu i da umire one, koji su se razvikali, da je današnja mladež izgubljena«. I. Gr. Orlov je teoretskim i praktičnim savjetima usmjerio prvotni razmak. P. O. Hviezdoslav i M. Rázus poticali su stihovima, da se izdrži, raste, ojača. I tako je išlo od broja do broja. Godište za godištem. Veselje je gledati, kako postepeno rastu, kako svako godište postaje iznutra sigurnije, obrazloženije, kako mu se opseg širi, produbljuje, precizira. U čitavoj izgradnji možemo upravo grafički zacrtati krugove razvoja, kao što se mogu vidjeti koncentrični u prorezu stabalja. Početnička stilistika vježbanja, dopune školskih radova, pjesnički poletarci, organizatorno okušavanje ustaljuje se konačno u jasne i čvrste likove. Cesta od Ružomberka širi se do Bratislave, Brna, Praga. Zatim prelazi granice, izlijeće u široki svijet. Donose lovinu, kao što pčela donosi s paše med: prijevodi pjesama, novela, referati o knjigama, studije o čitavim pokretima, o pojedinim znamenitijim pojavama. Iz Poljske su prevođeni ili zastupani referatima: J. Bandrowski, K. P. Tetmajer, J. Slowacki, J. Andruszcewski, W. Milaszerovska, T. Micinski, J. Kasprowicz, A. Mickiewicz, Wl. St. Reymont, W. Berent, I. Iwasykiewicz; iz Rusije: L. Tolstoj, A. O. Čehov, I. S. Turgenjev, Blok, Gorki; iz Hrvatske-Slovenije (!): I. Cankar, Ks. Meško (oba su pisca Slovenci, Hrvata nema upravo nijednoga. Op. ur.); iz Njemačke: Nietzsche, G. Hauptmann; iz Madžarske: Ady; iz Italije: F. T. Marinetti, A. Palazzeschi, G. Papini, iz Francuske: Molière, P. Lotti, P. Claudel, A. France, E. Delacroix, G. Duhamel, Ch. Baudelaire, Breton, Arragon; iz Engleske: O. Wilde — problem ljepote, najstvarnija studija u čitavoj »Vatri«: iz sjevernih država: M. Maeterlinck, Lagerlöfova; iz Amerike: pomodni Walt Whitman, E. A. Poe. — Nabasali su na naturalizam, proletarski socijalizam, futurizam, impresionizam, ekspresionizam, nadrealizam. Nije bilo nikoga, tko bi ih svjetovao. Predstavnici starije generacije nisu imali za njih pravoga razumijevanja, kako to jasnije od sunca proizlazi iz ankete »Stari mladima«. Osim jadikovanja, neobrazloženog pobojavanja — ništa više. Bili su upućeni sami na sebe: morali su se sa svim razračunavati, suditi, razređivati, oblikovati. Takvim okušavanjem, eksperimentiranjem širili su svoj vlastiti idejni i stvarni obzor. Otvarali su prozore — kako je to M. Urban simbolički izrazio u svom romanu, — da udahnu okrepni dah svjetskoga strujanja, a uza sve to nisu izgubili sebe, svoj vlastiti, jedinstveni lik, kako se to dogodio n. pr. »davistima« i nadrealistima. U V. godištu pristupili su književnicima i likovni umjetnici: bokom uz bok, rukom o ruku stupali su zajedno sve više. Činilo se, da su dosegli višak stvaranja. A tad je naglo došao presjek, lom, nestanak.

Zašto?

Možda radi duhovne iscrpenosti?
Ni izdaleka!
Radi nestašice novca?
Nevjerojatno! Ali specifično slovački. Tu ima za sve novaca. Samo ne za katoličku kulturu. Zar možda umjetnici žive na mjesecu? Mislite da stvaraju od sanja? »Vatra« je dosegla jedva šest godišta.

Kao što je imala jasno duhovno mjerilo, tako nije imala jednovitu stvarnu liniju. Izlazili su iz nje protupolni pojedinci: Milo Urban-Jožo Nižniansky, Borin-Bazov, Julija Divinská-Judita Asorova. Pa napokon — premda s informativno-propagandnih razloga — mogu se naći i prilozi pisaca iz EMSA, koji su — ili stvaranjem ili duhovnim stavom — stajali izvan načela vatrističkog pokreta.

Karol Sidor napisao je upravo proročki svijestan svoje istine, gotovo na izmaku »Vatre« — u 8. broju IV. god.: »I dao Bog, da (Vatra) označi u povijesti našega naroda svijetli put, koji će se bijeliti od prevrata pa do zgrade kršćanske i slovačke Slovačke«.

I Bog je dao. Neka mu bude na tom hvala i dika!

Preveo: Lj. Maraković

»HRVATSKI NAROD«, donio je prijevod iz knjige »Temelji slovačke države« od Štefana Polakoviča, smatrajući ga kao tumača »idejne osnove slovačke države«. Zanimljiv je ovaj točni zapažaj pojma narodnosti:

O čistoj biološkoj rasi među kulturnim narodima Evrope ne može se danas uopće govoriti, jer su današnji narodi biološki silno pomiješani. Svi pokušavaju uzdržati svoju narodno-duhovnu čistoću. To znači, da se pomalo gubi biološka podloga naroda i da to u bitnosti ne škodi. Niti gubitak zemljopisnog tla, ne može uništiti narod. Dokaz tome jesu Židovi, rastureni diljem čitavoga svijeta, a ipak se smatraju narodom. Niti gubitak vlastitoga jezika ne ubija narod. Primjer su nam Irci i Židovi. U takvome slučaju sjećamo se pozitivnih sjećanja na vlastitu riječ i s njome spojenu kulturu. To, što narod veže, je kulturna tradicija i svijest povjesnog napretka i povezanosti s pretcima. Ako narod ovo izgubi, onda prestaje biti narodom i automatski se ulijeva u druge narodne skupine.

IZ »KATOLIČKOG TJEDNIKA« u Sarajevu prenosimo ove misli iz članka »Čuvari nepromjenljivih istina« od 16. studenog ove godine.

Etički je relativizam zabluda; moral se ne mijenja; čovjek uvijek mora biti pošten, pravedan i dobar. On mora računati s tim, da nije u svijetu sam; da ima oko sebe »bližnje«. Bližnje, koji su mu jednakopravni; bližnje, koji su mu braća; bližnje, koji su, kao i on, pod zaštitom Najvišega. Moral u čovjeku i moral prema čovjeku temelj je svemu, što je među ljudima zdravo i veliko.

U objektivnom i u subjektivnom smislu. U velike, vrhovne etičke norme života ne smije nitko dirati; to su svetinje; tko se njih odrekne ili ih zanječe, njegov će se put svršiti kaosom, životinjstvom, nesrećom. Ništa se čovjeku gore ne osvećuje nego zabluda, krivo načelo, neispravan, nezdrav princip. To je uvijek udarac cjelini; to je nož u organizam; to je eksplozija granate u jednoj kući, lijepo izgrađenoj i punoj stanovnika. Kriv princip ne kvari samo pojedinosti; on je atentat na sâmu ideju stvari, na njezin plan, na njezine temelje.

»Luč« izlazi početkom mjeseca. — Uredništvo i uprava: Zagreb, Trg Kralja Tomislava 21. — Broj ček. računa: 35-634. — »Luč« uređuje urednički odbor. — Odgovorni urednik: Luka Brajnović, Zagreb, Ilica broj 105. — Tiskara »Grafika«, Zagreb, Gundulićeva 24. — Za tiskaru odgovara: Franjo Vedrina, Zagreb, Bulićeva 5.

IZ UREDNIŠTVA

U prošlom broju na str. 22 u drugom stupcu 12 retka ispao je pogreškom jedan cijeli redak, koji je promijenio cijeli smisao rečenice. Mjesto »Sve i spiritualne činjenice, plamenovi su slame« treba stajati »Sve revolucije, koje se ne obaziru na religijozne probleme i spiritualne činjenice, plamenovi su slame«. Neka se dakle ova pogrješka ispravi, da ne kvari tako osjetljivo smisao članka, kojega nam je točnost neobično važna!

Budući da su mnogi čitatelji Luči zaželjeli saznati, koja su prevedena Tagorina djela na hrvatski, donosimo ona, koja su nam poznata: Gitanjali, Vrtlar u St. Kugli, Rastući mjesec u 6 b. Ženskog lista, Brodolom u Binozi, Nacionalizam, Osfvarenje ljepote i problem zla, mnoge novele, Sadhana, Chitra i Dom i svijet najavljen u Binozi.

Zbog upravo nemogućeg poskupljenja papira, još jednom napominjemo, da ćemo onima, koji ne budu do 1 prosinca namirili staru pretplatu, zaustaviti list. Kad uredništvo i suradnici ulažu toliko napora, da »Luč« bude na idejnoj i tehničkoj visini, onda bi i ostali pretplatnici mogli izvršiti barem svoju dužnost. Osobito skrećemo pažnju povjerenicima, koji primaju po više komada, a zaostaju za svima. Ta kad će napokon i naša katolička mladež shvatiti, što znači imati katolički i hrvatski list s tako dugom tradicijom. I pogotovo time, što je on i najjeftinija revija u Hrvatskoj!

Uz naslovnu stranu

ICHTHYS

Jesus Christos Theu Yios Soter
Isus Krist Sin Božji Spasitelj

TISUĆU JE PUTA TAJ TAJNI ZNAK, TA SLIKA RIBE, KOJA SIMBOLIZIRA KRISTA BILA UREZANA U ZIDOVE KATAKOMBA DA NA SVAKOM KORAKU I U SVOME MUKU REKNE IME KRISTOVO. I DANAS, NAKON TOLIKO I TOLIKO STOLJEĆA OD KAKO ŽIVI KRISTOVA CRKVA, NAKON TOLIKO I TOLIKO BURA, KOJE SU SE SURVALE NA NJU, PROGOVARA I NAŠIM SRCIMA OVAJ DRAGI ZNAK ISTIM GLASOM. ON OŽIVLJUJE PRED NAMA SLIKU TIH PRVIH KRŠĆANSKIH VREMENA U NJIHOVOJ HEROJSKOJ I TRAGIČNOJ POTPUNOSTI. ON NAM PROGOVARA O ŽIVOJ VJERI I O JAVNIM PORUGAMA, O PREDANOSTI U BOŽJE RUKE I O PROGONIMA, O BRATSTVU I O KATAKOMBAMA, O LJUBAVI I O AGAPAMA, O APOSTOLATU I O OKRVAVLJENIM AMFITEATRIMA, O SVETOSTI I MARTIRIJIMA. GOVORI NAM O BRAĆI RAZNIH RASA RAZNIH JEZIKA I RAZNIH VJEKOVA, KOJI SU ZA NERONA, KARAKALE, DIOKLECIJANA I SVIH OSTALIH ZNANIH I NEZNANIH SILNIKA, ZNALI PREDPOSTAVITI BOGA LJUDIMA, I KOJI SU, KAD SU IM SAVJESTI BILE STAVLJENE NA KRVAVO ISKUŠENJE ZNALI OSTATI DO KRAJA VJERNI SVOM JEDINOM VOĐI — ISUSU KRISTU, SINU BOŽJEMU, SPASITELJU.